

INFORMATOLOGIA W DRUGIM
DZIESIĘCIOLECIU XXI W.
PRZEDMIOT, POLE BADAWCZE
I MIEJSCE W SYSTEMIE NAUK

Sabina Cisek

Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa UJ

XII Forum INT, 24-27 września 2013 r.

SPIS TREŚCI

- ⊙ Przedmiot i pole badawcze informatologii, [slajd 3](#)
- ⊙ Miejsce informatologii we współczesnym systemie nauk, [slajd 14](#)
- ⊙ Bibliografia, [slajd 26](#)
- ⊙ Aneks 1. Dlaczego na temat przedmiotu badań informatologii istnieją różne poglądy (głoszone *explicite*)? Dodatkowe, specyficzne dla informatologii czynniki, [slajd 28](#)
- ⊙ Aneks 2. Co bada informatologia?, [slajd 31](#)

PRZEDMIOT I POLE BADAWCZE INFORMATOLOGII

CZYM SĄ PRZEDMIOT I POLE BADAWCZE?

- ⊙ Przedmiot badań dyscypliny naukowej =
(1) fragment rzeczywistości (2) w jakimś aspekcie,
widziany w pewnej perspektywie
- ⊙ Pole badań = dookreślony i uszczegółowiony
przedmiot, obszar zainteresowań dyscypliny

Jak określić przedmiot i pole badawcze dowolnej dyscypliny naukowej?

Więcej na ten temat w (Cisek 2009)

- ◎ Apriorycznie – konstruować, proponować
- ◎ Aposteriorycznie, empirycznie, naukoznawczo – zbadać
 - ◎ O czym się pisze (analiza zawartości wiodących czasopism, metoda analizy i krytyki piśmiennictwa w różnych wariantach, metody biblio- i naukometryczne)
 - ◎ Co mówią ludzie, uważający się za przedstawicieli dyscypliny (metoda delficka, wywiady etc.)
 - ◎ Co zawierają dziedzinowe, specjalistyczne bazy danych (np. LISTA) albo inne źródła (np. portale tematyczne)
 - ◎ Co wchodzi w zakres adekwatnych programów nauczania
 - ◎ O czym dyskutuje się na konferencjach

Jeżeli chodzi o **badania empiryczne** przedmiotu i pola badawczego informatologii, to zostało to już wielokrotnie – i starannie – zrobione, m.in.

➡ na podstawie piśmiennictwa w (Janiak 2010), (Sosińska-Kalata 2007),

➡ na podstawie „rozmów” z uczonymi (metoda delficka) w (Zins 2007a; 2007b; 2007c).

PRZYDATNE DLA DALSZEGO ROZUMOWANIA SPOSTRZEŻENIE Z ZAKRESU FILOZOFII NAUKI (NAUKOZNAWSTWA)

- ◎ Każda dyscyplina naukowa
 - ◎ oprócz warstwy *explicite*, „świadomej”, zwerbalizowanej (pojęcia, terminy, hipotezy, prawa, twierdzenia, koncepcje, modele, teorie itp.)
 - ◎ posiada też warstwę *implicite*, „podświadomość”, tzw. wiedzę milczącą, towarzyszącą, zastaną (*background knowledge*), założenia, zasady (w tym – nieuświadomione, przyjmowane paradygmatycznie) (Blackburn 1997, s. 237; Grobler 2008, s. 73, 74)

IDENTYFIKACJA I CHARAKTERYSTYKA PRZEDMIOTU I POLA BADAŃ INFORMATOLOGII (1)

- ⊙ W warstwie „świadomej” (wyrażane *explicite* opinie, postulaty, propozycje) → wydaje się, że różnice poglądów są znaczne
- ⊙ W PRAKTYCE dyscypliny (obejmującej również nie zawsze zwerbalizowane, a czasami nawet nieuświadomione odczucia i zasady postępowania badawczego w społeczności informatologów) → różnice poglądów są *de facto* niewielkie

IDENTYFIKACJA I CHARAKTERYSTYKA PRZEDMIOTU I POLA BADAŃ INFORMATOLOGII (2)

- ⊙ Innymi słowy – wiemy kto jest informatologiem, w jakich czasopismach publikować i konferencjach uczestniczyć, do jakich stowarzyszeń należeć etc.
- ⊙ A co najważniejsze – w praktyce dobrze wiemy CO badać, co należy – a co nie do naszego pola badawczego, jakie zagadnienia można podejmować – a jakich nie.

Czyli – **mamy** wspólną intuicję, pojęcie, wyobrażenie, zrozumienie naszego przedmiotu i pola badań.

IDENTYFIKACJA I CHARAKTERYSTYKA PRZEDMIOTU I POLA BADAŃ INFORMATOLOGII (3)

- ⊙ W praktyce badawczej (i organizacyjnej też – granty, projekty, recenzowanie, stopnie naukowe) mamy **EFEKTYWNIIE FUNKCJONUJĄCĄ, WSPÓLNĄ INTUICJĘ** naszego przedmiotu i pola badań

Problem zaczyna się wtedy, gdy chcemy ją zwerbalizować, wyeksplikować, zwłaszcza precyzyjnie

- ⊙ Przepuszczalnie dzieje się tak w większości dyscyplin i **wynika raczej ze specyfiki nauki w ogóle** (dynamiczność, skomplikowane relacje z rzeczywistością poza-naukową, wielowymiarowość) – a NIE z jakiejś nieudolności, słabego rozwoju czy „marnego stanu” informatologii

CO BADA INFORMATOLOGIA - PRÓBA EKSPLIKACJI WSPÓLNYCH INTUICJI

© Nasz PRZEDMIOT, badany fragment rzeczywistości =
niektóre obiekty, procesy, zdarzenia, zjawiska
informacyjne w społeczeństwie, w świecie
człowieka

- © Dlaczego tylko niektóre?
 - Bo nie interesuje nas np. informacja masowa (*mass media*)
 - Bo zajmujemy się przede wszystkim informacją intencjonalną, upublicznią/uzewnętrzną, utrwaloną na nośnikach materialnych

CO BADA INFORMATOLOGIA - PRÓBA EKSPLIKACJI WSPÓLNYCH INTUICJI

- © Ale – z drugiej strony – obecnie interesuje nas informacja „bezprzymiotnikowa”, tzn. nieograniczona do jakichś dziedzin nauki czy życia społecznego, czyli NIE tylko informacja naukowa (w sensie o nauce, w nauce albo dla nauki), ale również normalizacyjna, patentowa, profesjonalna (biznesowa, europejska, techniczna itd.), a także – od połowy lat 90. XX wieku – informacja w życiu codziennym.

CO BADA INFORMATOLOGIA - PRÓBA EKSPLIKACJI WSPÓLNYCH INTUICJI

- ⊙ Nasza PERSPEKTYWA = pośredniczenie pomiędzy utrwalonymi zasobami informacji a ludźmi, którzy jej potrzebują
- ⊙ Nasza perspektywa jest **humanistyczna**, np. zajmujemy się organizacją i porządkowaniem wiedzy po to, by **ludzie** mieli do niej bardziej efektywny, łatwiejszy, dostęp
- ⊙ Inne elementy perspektywy wiążą się z miejscem w systemie nauk

MIEJSCE INFORMATOLOGII WE WSPÓŁCZESNYM SYSTEMIE NAUK

Miejsce zajmowane w systemie nauk
pozostaje w relacji do przedmiotu
i pola badawczego,
współkształtuje perspektywę, w jakiej
dyscyplina widzi „swój” fragment
rzeczywistości

MIEJSCE W SYSTEMIE NAUK - TRZY PYTANIA

- ◎ Jakiego typu nauką jest informatologia?
 - ◎ I co z tego wynika?
- ◎ Z jakimi innymi dyscyplinami jest powiązana i na czym te związki polegają?
 - ◎ „Przy okazji” – na czym w ogóle mogą polegać związki między naukami i po co się nad tym zastanawiać?
- ◎ Jaki jest stosunek informatologii do praktyki?

JAKĄ NAUKĄ JEST INFORMATOLOGIA?

STOSUNEK DO RZECZYWISTOŚCI BADANEJ

- ◎ Empiryczną a nie aprioryczną (dedukcyjną) – więc **nie** zakładajmy zbyt wiele *a priori*
 - Na przykład
 - ◎ może zamiast deklarować czym jest informacja albo jaki jest „jedynie słuszny” zakres tego pojęcia
 - ◎ lepiej **zbadać empirycznie**, jak ten termin rozumieją ludzie – jej użytkownicy (Shenton i Hayter, 2006)

JAKĄ NAUKĄ JEST INFORMATOLOGIA?

HUMANISTYCZNĄ, PRZYRODNICZĄ, SPOŁECZNĄ,
TECHNICZNĄ?

- ⊙ Humanistyczną lub społeczną
 - ⊙ Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 8 sierpnia 2011 r. w sprawie obszarów wiedzy, dziedzin nauki i sztuki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych. Dz.U. 2011 nr 179 poz. 1065.

JAKĄ NAUKĄ JEST INFORMATOLOGIA?

HUMANISTYCZNĄ, PRZYRODNICZNĄ, SPOŁECZNĄ,
TECHNICZNĄ?

- ⊙ Nauki humanistyczne zajmują się **człowiekiem i jego wytworami**,
- ⊙ dlatego **NIE** interesują nas np. potrzeby informacyjne zwierząt albo informacja pojmowana totalnie, jako kategoria uniwersalna
 - niektórzy deklarują, że tak – ale takich badań się *de facto* nie prowadzi, zob. m. in. spór Bates (2006) i Hjørlanda (2007)
- ⊙ ale **informacja jako ludzki wytwór, funkcjonująca w społeczeństwie**.

JAKĄ NAUKĄ JEST INFORMATOLOGIA?

STOSUNEK DO UOGÓLNIANA, TWORZENIA PRAW I
TEORII

- ⊙ Idiograficzną? Nomotetyczną? Typologiczną?
- ⊙ Zawiera elementy idiograficzne, nomologiczne (nomotetyczne) oraz typologiczne
- ⊙ Uważamy, iż w obrębie naszego pola badawczego występują zarówno pojedyncze, неповtarzalne przypadki (które charakteryzujemy idiograficznie), jak i pewne prawidłowości, powtarzające się struktury, regularności, które możemy uchwycić w postaci praw, teorii (średniego zasięgu) albo typologii (ujęcie nomologiczne i typologiczne)

JAKĄ NAUKĄ JEST INFORMATOLOGIA?

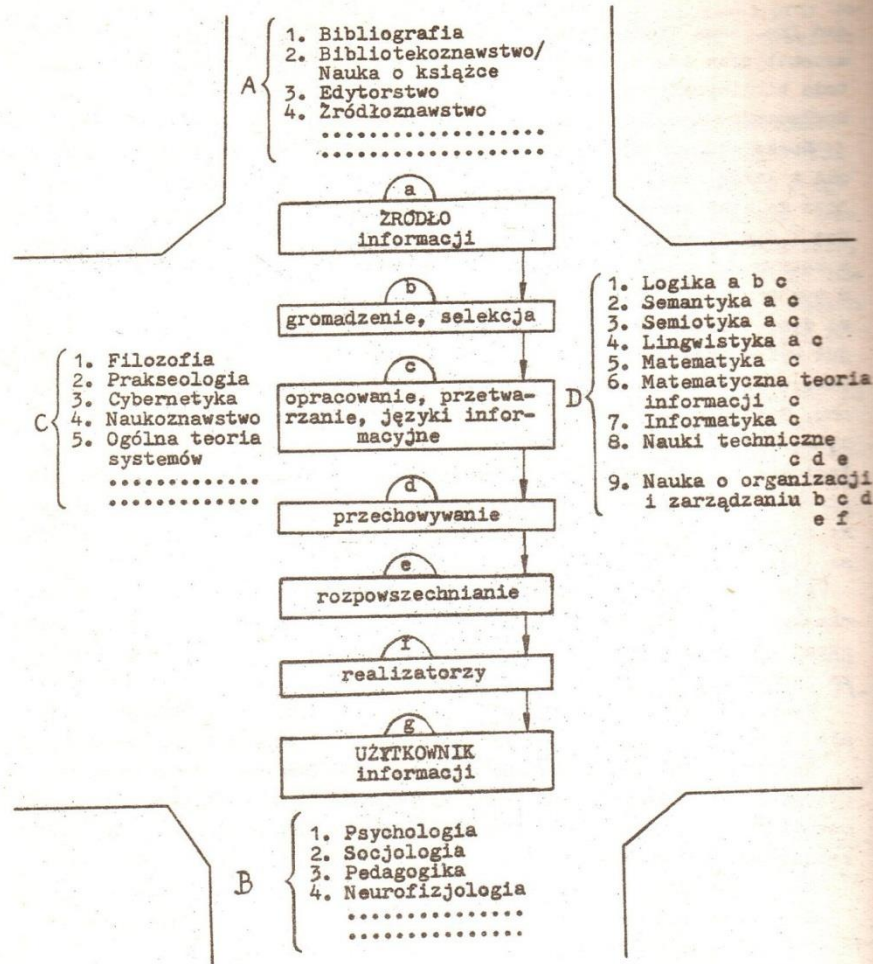
STOSUNEK DO UOGÓLNIANA, TWORZENIA PRAW I TEORII

- ◎ Badania/nauki idiograficzne i nomotetyczne (nomologiczne) (Rickert)
 - ◎ nauki idiograficzne – poznanie i indywidualizujący opis jednostkowych przypadków, rzeczy, zdarzeń
 - ◎ nauki nomologiczne – formułowanie uogólnień, hipotez, praw dotyczących badanego fragmentu lub aspektu rzeczywistości
- ◎ Badania/nauki nomotetyczne i typologiczne (Oppenheim)
 - ◎ nauki nomotetyczne – formułowanie uogólnień, hipotez, praw dotyczących badanego fragmentu lub aspektu rzeczywistości
 - ◎ nauki typologiczne – ustalają typy i konstruują typologie badanych rzeczy/zdarzeń jednostkowych (Sosińska-Kalata 2002, s. 121)

Z JAKIMI DYSZYPLINAMI INFORMATOLOGIA JEST POWIĄZANA? I NA CZYM TE ZWIĄZKI POLEGAJĄ?

- ⊙ Z wieloma, zob. np. klasyczny graf Wandy Pindlowej (następny slajd) i na różne sposoby
- ⊙ Mówimy często, że informatologia jest nauką interdyscyplinarną lub multidyscyplinarną

(Pindlowa
1984, s. 60)

Rys. 8. Powiązania informatologii z różnymi dyscyplinami

U W A G A! Elementy procesu informacyjnego oznaczono małymi literami od a do g powiązane je z dyscyplinami grupy D - uwzględniając tylko najważniejsze powiązania.

Jedne dyscypliny mają powiązania z całością procesu informacyjnego, podczas gdy inne uczestniczą tylko w badaniach pewnego wycinka tego procesu. Do pierwszych zaliczyć można np. naukoznawstwo czy cybernetykę, do drugich - np. lingwistykę, związaną z budową języków informacyjno-wyszukiwawczych. Powiązania z informatologią dyscyplin uczestniczących w badaniach człowieka nie dotyczą tylko, jakby na to wskazywał rysunek 8, realizatorów procesu informacyjnego oraz użytkownika, lecz

ZWIĄZKI INFORMATOLOGII Z PRAKTYKĄ

- ◎ Czy informatologia jest nauką stosowaną? Podstawową? „Mieszaną”?
- ◎ Jaka „powinna” być?
- ◎ Czy rozróżnienie nauk podstawowych i stosowanych ma głębszy sens?

NA ZAKOŃCZENIE

- ◎ Po co identyfikować i charakteryzować przedmiot i pole badan informatologii?
 - ◎ Przede wszystkim dla celów **dydaktycznych**
 - ◎ Z przyczyn organizacyjnych (zarządzanie nauką)

Jednak dla rozwoju rzeczywistych, faktycznie prowadzonych badań empirycznych i wiedzy prawdopodobnie nie ma to decydującego znaczenia

- ⊙ Bates, Marcia J. (2006). Fundamental Forms of Information. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, vol. 57, no. 8, p. 1033-1045.
- ⊙ Blackburn, Simon (1997). Oksfordzki słownik filozoficzny. Warszawa: Wydawnictwo „Książka i Wiedza”.
- ⊙ Cisek, Sabina (2009). Nauka o informacji na świecie w XXI wieku: badania metanaukowe. W: Od książki dawnej do biblioteki wirtualnej. Przeobrażenia bibliologii polskiej. Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK, s. 47-56. <http://hdl.handle.net/10760/11098>
- ⊙ Dembowska, Maria (1991). Nauka o informacji naukowej (informatologia). Organizacja i problematyka badań w Polsce. Warszawa: IINTE.
- ⊙ Dillon, Andrew (2007). LIS as a Research Domain: Problems and Prospects. *Information Research* vol. 12 nr 4. <http://InformationR.net/ir/12-4/colis/colis03.html>
- ⊙ Grobler, Adam (2008). Metodologia nauk. Kraków: Wydawnictwo Aureus, Wydawnictwo Znak.
- ⊙ Hjørland, Birger (2007). Information: Objective or Subjective/Situational? *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, vol. 58, no. 10, p. 1448-1456.
- ⊙ Janiak, Małgorzata (2010). Informacja naukowa w Polsce na przełomie XX i XXI wieku. Dynamika zmian w świetle piśmiennictwa. Kraków: Wydawnictwo UJ.

BIBLIOGRAFIA C.D.

- ◎ Pindlowa, Wanda (1984). Kształcenie studentów jako użytkowników informacji naukowej. Z pogranicza informatologii i pedagogiki. Kraków: Uniwersytet Jagielloński. [w szczególności s. 59-61]
- ◎ Shenton, Andrew K.; Hayter, Susan (2006). Terminology deconstructed: Phenomenographic approaches to investigating the term “information”. *Library and Information Science Research* vol. 28, p. 563-578
- ◎ Sosińska-Kalata, Barbara (2002). Klasyfikacja. Struktury organizacji wiedzy, piśmiennictwa i zasobów informacyjnych. Warszawa: Wydawnictwo SBP.
- ◎ Sosińska-Kalata, Barbara (2007). Współczesne oblicze nauki o informacji w Polsce i za granicą. W: *Studia z informacji naukowej i dyscyplin pokrewnych. Prace dedykowane Profesor Barbarze Stefaniak*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, s. 93-119. [w szczególności s. 101-108]
- ◎ Zins, Chaim (2007a). Classification Schemes of Information Science: Twenty-Eight Scholars Map the Field. *Journal of the American Society for Information Science and Technology* vol. 58 nr 5, s. 645-672.
- ◎ Zins, Chaim (2007b). Conceptions of Information Science. *Journal of the American Society for Information Science and Technology* vol. 58 nr 3, s. 335-350.
- ◎ Zins, Chaim (2007c). Knowledge Map of Information Science. *Journal of the American Society for Information Science and Technology* vol. 58 nr 4, s. 526-535.

- © Dlaczego na temat przedmiotu badań informatologii istnieją różne poglądy (głoszone *explicite*)? Dodatkowe, specyficzne dla informatologii czynniki

DLACZEGO ... ?

- Po pierwsze, świat informacji w czasie ostatnich lat uległ daleko idącym przeobrażeniom, czyli – zasadniczo zmienił się badany przez nas obszar, co w naturalny sposób inspiruje do przemyślenia misji, problematyki i założeń dyscypliny.
- Po drugie, pośredniczenie w społecznym świecie informacji, które stanowi oś naszych rozważań, jest wieloaspektowe, ma wymiar edukacyjny, instytucjonalny, komunikacyjny, kulturowy, organizacyjny, polityczny, prawny, psychologiczny, społeczny, technologiczny (dzisiaj – głównie informatyczny), utylitarny. Różnie można też pojmować obiekty, procesy, zdarzenia i zjawiska informacyjne, nie tak łatwo sprecyzować czym są utrwalone zasoby informacyjne, a jeszcze trudniej – potrzeby i zachowania informacyjne.

DLACZEGO ... ? C.D.

- ◎ Po trzecie, nauka o informacji ze swej istoty integruje to co fizyczne/materialne (nośniki, technologia), psychiczne (użytkownicy informacji) oraz – idealne (informacja jako taka, wiedza ludzkości); co indywidualne i społeczne; subiektywne i obiektywne. Niełatwo to ująć w sformułowaniu przedmiotu badań (Cisek 2009).
- ◎ Po czwarte, od lat istnieją różne koncepcje informatologii oraz paradygmaty w jej obrębie (siła tradycji, przyzwyczailiśmy się, że są lub mają być różne podejścia).

ANEKS 2

CO BADA INFORMATOLOGIA?

Przedmiot, pole badawcze, problematyka badań

Nauka o informacji, czyli o czym?

- Jaka informacja interesuje nas w informatologii?
 - na użytek rozważań na tym slajdzie opieramy się na intuicyjnym rozumieniu słowa „informacja”
- Informacja intencjonalna, upubliczniona/uzewnętrzniona, utrwalona, w społeczeństwie
- Informacja „bezprzymiotnikowa”, tzn. nieograniczona do jakichś dziedzin nauki czy życia społecznego, czyli NIE tylko informacja naukowa (w sensie o nauce, w nauce albo dla nauki), ale również normalizacyjna, patentowa, profesjonalna (biznesowa, europejska, techniczna itp. itd.) a także – od połowy lat 90. XX wieku – informacja w życiu codziennym.

Co bada nauka o informacji?

Przedmiot badań 1

- Przedmiotem badań jest szeroko rozumiana działalność informacyjna
- Maria Dembowska (1991, s. 23-24): „Przedmiotem informatologii jest działalność naukowoinformacyjna, której zadanie polega – mówiąc najogólniej – na udostępnianiu wyników nauki lub osiągnięć praktyki w celu wykorzystywania tych zdobyczy do dalszego rozwoju nauki, kultury i gospodarki. Informatologia zajmuje się całokształtem zagadnień teoretycznych i praktycznych związanych z działalnością naukowoinformacyjną.”

Co bada nauka o informacji?

Przedmiot badań 2

- Przedmiotem badań jest przepływ informacji od źródła do użytkownika
- Wanda Pindlowa (1984, s. 35-38): Przedmiotem dociekań nauki o informacji jest całość problematyki związanej z przepływem informacji od źródła do użytkownika, wykrywanie zakłóceń występujących na poszczególnych etapach tego procesu oraz wskazanie sposobów usunięcia tych zakłóceń.

Co bada nauka o informacji?

Przedmiot badań 3

- Główną perspektywę nauki o informacji stanowi **mediacja**, **pośredniczenie** pomiędzy zgromadzonymi przez ludzkość zasobami informacji i wiedzy z jednej strony a ludźmi, użytkownikami, odbiorcami informacji z drugiej.
- „Przedmiotem nauki o informacji były i są, najogólniej mówiąc, obiekty, procesy, zdarzenia i zjawiska informacyjne w społeczeństwie, w świecie człowieka, widziane w perspektywie pośredniczenia pomiędzy utrwalonymi zasobami informacji a ludźmi, którzy jej potrzebują.” (Cisek 2009)

Przedmiot badań – różny w zależności od koncepcji nauki o informacji

- Sześć koncepcji nauki o informacji
- Zins, Chaim (2007b). Conceptions of Information Science. *Journal of the American Society for Information Science and Technology* vol. 58 nr 3, s. 335-350.
- http://www.success.co.il/is/zins_conceptsof_is.pdf, p. 340-341

Co bada nauka o informacji?

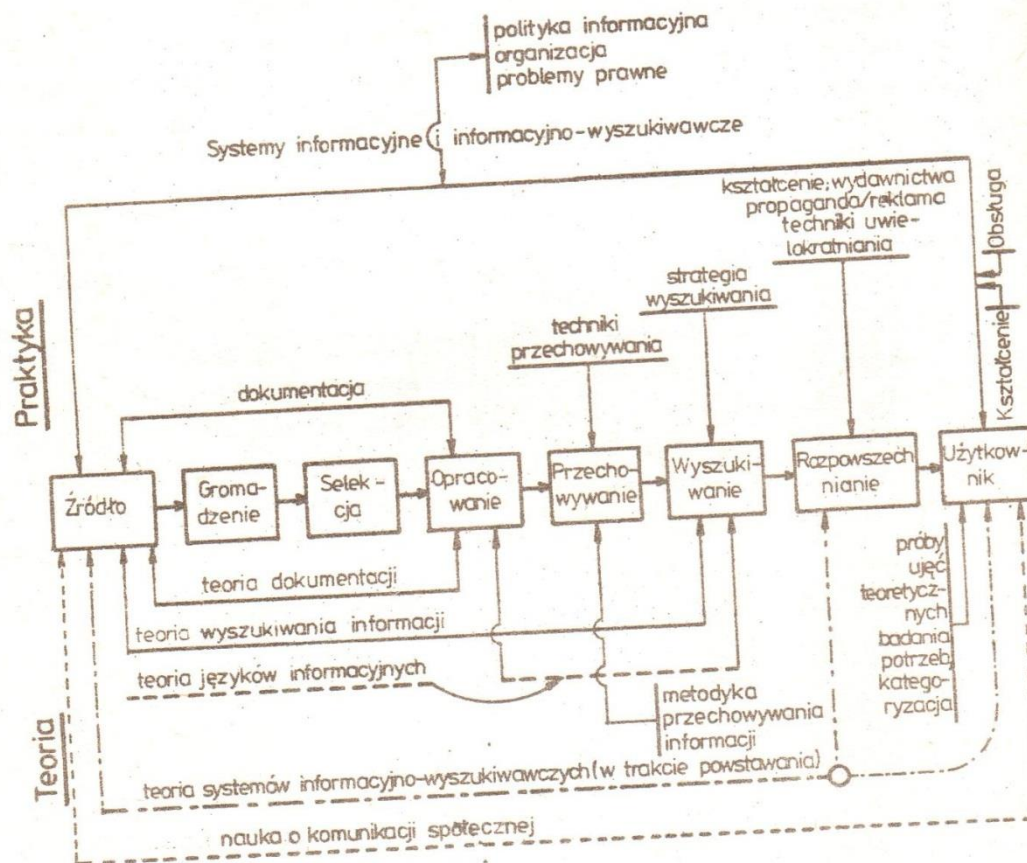
Pole badawcze

- Badania Chaima Zinsa metodą delficką
 - [Knowledge Map of Information Science](#)
 - http://www.success.co.il/is/zins_kmapof_is.pdf
- Badania Małgorzaty Janiak (2010)
- Dla porównania:
 - Struktura informatologii wg Wandy Pindlowej (1984, s. 36)
 - Struktura tematyczna współczesnej nauki o informacji wg Barbary Sosińskiej Kalaty (2007, s. 109-117)

styczną lub informację [49 s. 3 - 4]*.
 ną dziedziną nauki lub praktyki" [49 s. 3 - 4]*.

Rozwój dyscypliny i wiele prac teoretycznych, które powstają na podstawie badań empirycznych, powodują, że i w informatologii zaczynają powstawać pewne działy - pola badań, mające własne grupy badaczy zajmujących się danym zjawiskiem lub zespołem zjawisk, powstają również teorie lub próby ujęć teoretycznych, jak np. teorie języków czy systemów informacyjno-wyszukiwawczych.

Ze względu na zróżnicowanie podejścia do ujęć struktury informatologii można zaproponować następujący model jej struktury, biorąc za podstawę proces przepływu informacji:

Rys. 6. Struktura informatologii

(Pindłowa
 1984, s. 36)

Problematyka informatologii – ujęcie sprzed 20 lat

- „W ramach nauki o informacji można wyodrębnić dwa główne zakresy badań: 1/ ogólne problemy działalności informacyjnej, bez względu na dziedzinę, z którą ta działalność jest związana; 2/ problemy dotyczące działalności informacyjnej w poszczególnych dziedzinach wiedzy. [...] Można wskazać trzy grupy problemów badawczych: 1/ problemy logiczno-lingwistyczne, związane z przetwarzaniem informacji pierwotnej w różne formy informacji pochodnej oraz z porządkowaniem informacji, 2/ problemy psychologiczno-socjologiczne, związane z recepcją informacji, 3/ problemy organizacyjno-techniczne, związane z działalnością informacyjną” (Dembowska 1991, s. 23-24)

Problematyka informatologii – przykład z 21. wieku

- „Andrew Dillon [2007] uważa, iż informatologia powinna uwolnić się od dominacji badań mniej lub bardziej stosowanych, związanych z systemami, usługami i produktami informacyjnymi. W zamian należy skupić się na tym, co jest w nauce w ogóle najważniejsze, to znaczy na sformułowaniu i n t e r e s u j ą c y c h pytań dotyczących badanego fragmentu rzeczywistości i poszukiwaniu na nie odpowiedzi.
- Innymi słowy, nauka o informacji powinna być sterowana przez znaczące zagadnienia poznawcze, „wielkie pytania” – a nie przez problemy badawcze implikowane bezpośrednio lub pośrednio przez działalność informacyjną (praktykę) bądź rozwój i zastosowania technologii. Przykładem „wielkiego pytania” jest: co stanowi istotę informacji, jaka jest natura? Albo: jak zapewnić powszechny/globalny dostęp do informacji w nadchodzących dekadach?” (Cisek 2009, s. 54)